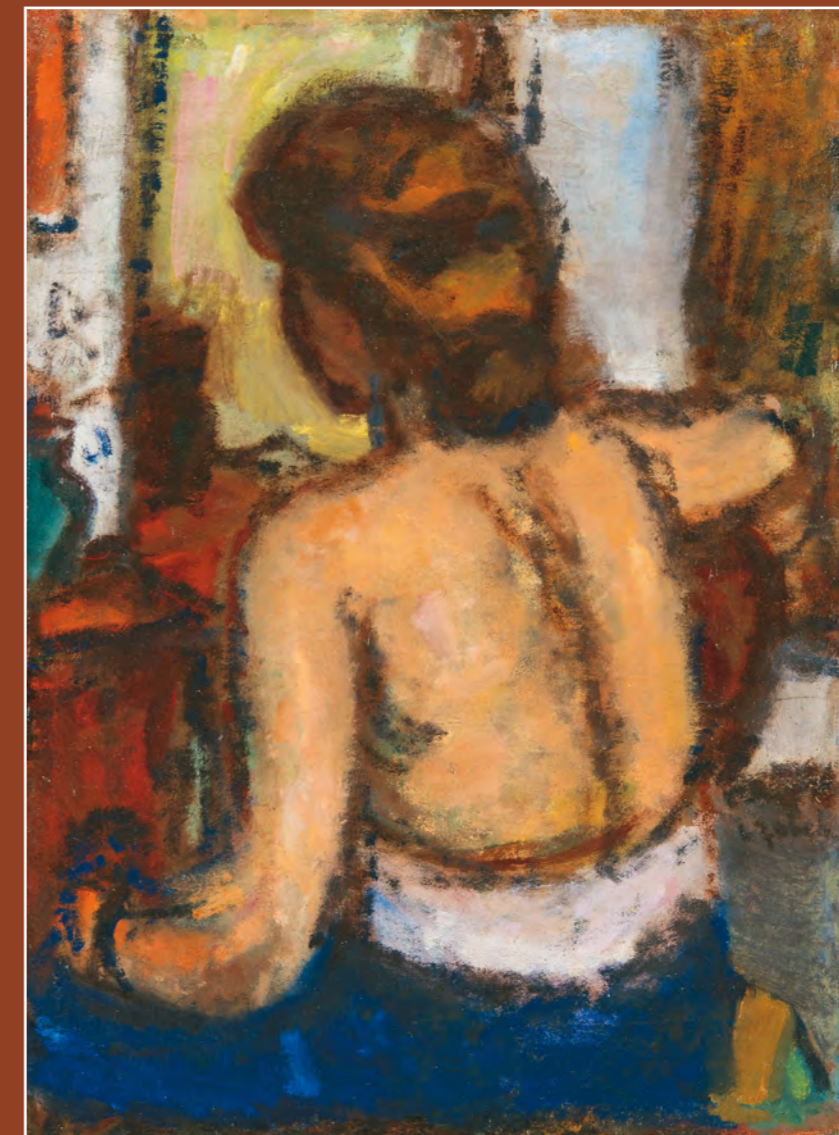

A Hátaakt Czóbel érett korszakának egyik legszebb, legérzékibb műve. A mélyről jövő színharmóniák, a komód vöröse és a sötétkék drapéria egymás komplementerei, köztük a világos-rózsaszínből tónusaiban tűnik elő Mária buja pőre háta, semmilyen külső fényforrás nem szükséges megvilágításához, a színek magukban izzanak.

CZÓBEL BÉLA (1883-1976)

Hátaakt, 1941 | Back Nude, 1941

CZÓBEL BÉLA (1883-1976)

Hátakt, 1941 | *Back Nude, 1941*

Olaj, vászon | Oil on canvas, 85,5x63,5 cm
Jelezve jobbra középen | Signed right in the middle: Czóbel

Kezdő ár | Starting price: 24 000 000 Ft / 72 728 EUR
Becsérték: 35 000 000 – 50 000 000 Ft
Estimated value: 106 061 – 151 515 EUR

CZÓBEL

PROVENIENCIA | PROVENANCE:

- korábban Seiden Gusztáv gyűjteményében
- 1967-1971 között Rózsashegyi György gyűjteményében
- Kovács Gábor gyűjteményében
- Dr. Rajna József és Rajna Mária gyűjteményében

KIÁLLÍTVA | EXHIBITED:

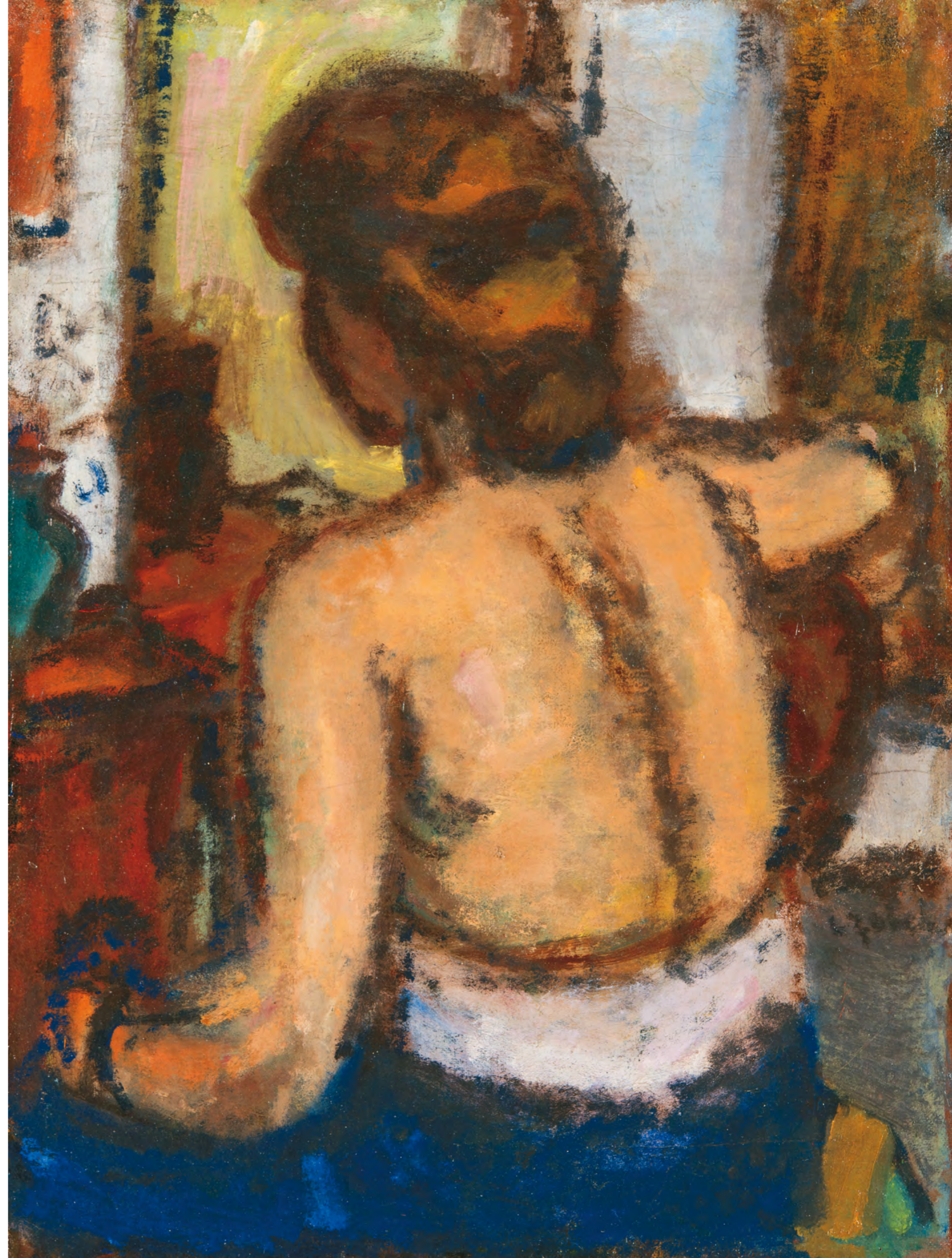
- XXIX. Velencei Biennálé. Velence, 1958.
- A Gresham és köre. István Király Múzeum, Székesfehérvár, 1967., katalógus: szám nélkül
- Dévényi Iván Czóbel gyűjteményének kiállítása. Zodiákus Klub, Esztergom, 1971.
- A szentendrei Czóbel Múzeum megnyitója. Szentendre, 1975.
- Remekművek – Új válogatás a Kovács Gábor Gyűjteményből. Kogart Ház, Budapest, 2006. október 13. – december 1.
- A Kovács Gábor Gyűjtemény – Válogatás a magyar festészet remekeiből. REÖK-Palota, Szeged, 2008. július 25. – szeptember 20.
- Csontvárytól Kondorig – Modernista festészet a Kovács Gábor Gyűjteményben, Városi Művészeti Múzeum, Győr, 2011. április 13. – augusztus 7.

KIÁLLÍTVA ÉS REPRODUKÁLVA | EXHIBITED AND REPRODUCED:

- Czóbel Béla életmű kiállítása. Műcsarnok, 1971. április 3-25., katalógus: 107.
- Czóbel Béla Múzeum nyitókiállítás. Ferenczy Múzeum-Czóbel Múzeum, Szentendre, 1975., katalógus: 39.
- Múzeum – Körút. Válogatás 150 év magyar festészetéből. Magyar Nemzeti Múzeum-Kogart, Budapest, 2006. december 15. – 2007. március 18., katalógus szerk.: Fertőszögi Péter, 135. kép
- Best of Mű-Terem. Virág Judit Galéria, Budapest, 2007. április 14-28., 132. kép
- A 121 legszebb magyar festmény. Virág Judit Galéria, Budapest, 2009. október 27. – november 29., 222. kép
- Czóbel, egy francia magyar. Ferenczy Múzeum, Szentendre, 2014. május 30. – augusztus 31., 273. kép
- Dr. Rajna József és Rajna Mária gyűjteménye. Virág Judit Galéria, 2019., 125.

REPRODUKÁLVA | REPRODUCED:

- Pogány Ö. Gábor: A magyar festészet forradalmárai. Officina, Budapest, 1947., 130.
- Alkotás 1947. I. évfolyam, 3-4. szám, 9.
- Genthon István: Czóbel. A művészet kiskönyvtára XXIV., Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1961., 31. kép
- Czóbel Béla 85 éves. In: Hajdú-Biharmegyei Népújság 1968. október 6.
- D. Fehér Zsuzsa – Pogány Ö. Gábor: A magyar festészet a XX. században. Corvina Kiadó, Budapest, 1971., katalógus: 32.
- Philipp Clarisse: Czóbel. Corvina Kiadó, Budapest, 1979., 18. kép
- Magyar Művészet 1919-1945. Képkötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985., 473.
- Kratochwill Mimi: Czóbel Béla (1883-1976) élete és művészete. Magyar Képek, Veszprém-Budapest, 2001., 56.
- Béla Czóbel. Peintre Hongrois (1883-1976). Exposition 2001. szeptember 11. – október 13., 33.
- A magyar festészet remekei. Hetvenöt mester száz képe. Corvina Kiadó, Budapest, 2003., 183.
- Nyáry Krisztián: „Azt sem tudom, mikor festette mindezt”. Czóbel Béla, Isolde Daig és Modok Mária. In: Artmagazin 14. évfolyam, 7. szám, 41.

1. Czóbel modelljével a párizsi műtermében, 1920-as évek

Czóbel érett korszakának képei gyakran szándékosan esetlegesek, olykor még a befejezetlenség hatását keltik. A festéket vastagon viszi a vászonra, ecsetkezelése tömör, a színek tónusgazdagok, egymás alól-felett bújnak elő-újabbnál újabb rétegek. Az elmosódó háttérből tűnnek elő a puha, bársonyos színek. A föld színei kapják a főszerepet: terrakotta barnák, bíborvörösek, mélykékek, lilák, sárgák. E periódusban született képein ismét félhomály dereng, fullasztó légkör uralkodik. Frank János írta, hogy „ugyanannyi szexet találok Czóbel nyakig begombolt ruhájú leányportéjában, sőt, a tájképeiben is”.¹ Ezt a fajta „ugyanolanságot” említi, kicsit más értelemben Genthon István, amikor azt mondja, Czóbel „mindent, emberalakot, tájat, szobabelsőséget, aktot egyaránt csendéletnek lát”.² Lyka szerint pedig Czóbel bármit fest is, „emberképeket” fest, és művészete mindvégig őrzi a humánomot.³ Arra utalnak, hogy a festő mindent egyformán fontosnak tart a képen, ugyanannyi időt szentel egy virágsziromnak, egy drapériának vagy egy öreg bútordarabnak. A művek

az építkezésről szólnak. A látványból indul ki, de voltaképpen nem érdekli, hogy mi van előtte. Ennél fogva tárgykörei sem igénylik a nagy változatosságot: „Azt mondják, szűk a témám – nyilatkozta a festő –: *intérieur, tájkép, figura. Lehet. Én minden egyes képnél, akár ugyanazokban a motívumokban is mindig új problémát találok*”⁴ Témai köznapiak, közvetlen környezetét festi; nyers erővel, minden sallang nélkül. Kállai említi, hogy még az impozáns Hatvany-kastélyból is képes volt nagy gonddal egy vityillót mázolni, az elegánsnak nem mondható, zsíros, súlyos festésmódjának köszönhetően – viszont épp ez a művészi alázat és a formaadás hőfoka, amely a magasba emeli tárgyát.⁵

Czóbel az ötvenes éveit közepe jött és egy komoly, érett – nemzetközileg is ismert – életművet tudhatott magáénak, amikor immáron másodszor, a kitörő háború miatt elhagyni kényszerült Párizst. Most nem várta meg, hogy menekülnie kelljen, inkább elrendezett mindent, műtermét barátaira hagyta, abban reményked-

ve, hogy a búcsú most sem örökre szól. 1940-ben visszaköltözött Magyarországra, amelyet sohasem hagyott el igazán, és ahonnan ezután sem szakadt meg szellemi érintkezése Franciaországgal. Levelezéseiből és címadásaiból (pl. *Török völgy Szentendrén*, 1940) kiderül, hogy a tavaszt Szentendrén töltötte és dolgozott. Az 1930-as évek közepén Lehel Ferenc vendégként már megfordult itt, és akárcsak egykoron Nagybányán, most is nagy hatást gyakorolt a felvilágosult, sokat látott, neves művész az itthon élő fiatalabb társaira. Gráber Margit így emlékszik vissza: „*Szentendre strandján megjelent (Czóbel). [...] Minket bámulatba ejtett, nem utolsósorban azért, ahogyan fejest ugrott a Dunába*”⁶ Bálint Endre a *Hazugságok naplójában* pedig az alábbi írja: „...A nagy művészek öröksége nehéz teher a soron következő nemzedék számára. [...] A harmincévesek korán kezdték az önállóságot már húszévesen ismerték az elődök minden erényét és hibáját, e sorok írója első kiállításával (1938) inkább Czóbel Béláról és Chagallról beszélt, mint magáról. Pedig akkor alig múlt húszéves...”⁷

2. Czóbel Béla: Fekvő női akt, 1907, lappang

Ugyanebben az időben ismerkedett meg Czöbel a Modok Mária és Perlaki Ede házaspárral, akik 1929-től éltek a kisvárosban. A festő és a festőnő között bensőséges kapcsolat alakult ki, levelezésbe kezdtek, Modok rövid időre még Párizsban is meglátogatta Czöbelt.

Tavasztól késő őszig Szentendrén, Modok Ady Endre utcai frissen átalakított műteremnyaralójában laktak. Itt vészelték át együtt a háborút. Modok eleinte a művésztelepen dolgozott, míg Czöbel a környéket járta, meghihlette az új közeg és az újonnan megtalált otthon bensőségesége. Arra is szánt időt, hogy ne csak egyedül fessen, hanem festőtársaival is, hogy összevethessék egymás munkáit. Ámos Imre naplójában erre így emlékszik vissza: „*Furcsák ezek az idősebb festők, köztük Czöbel, egyik legjobb, nagy festőnk, olyan szorgalommal, komoly nekifekvéssel rajzoltak, satíroztak, radiroztak, hogy csak bámultunk. Meggondolkoztatja az embert, úgy látszik, minél öregebb az ember, annál inkább szükségét érzi a stúdióknak. Biztos így lesz velünk is!*”⁸ Czöbel ezekben az években számos képet festett újdonsült feleségéről (pl. *Olvasó nő*, 1940; *Mária a kandalló mellett*, 1943; *Mária a karosszékekben*, 1943), ő lett első számú modellje. Ezek a művek az otthon intimitásáról árulkodnak.

Az egyik legtöbbször reprodukált Czöbel-mű 1941-re datálható *Hátakt*, amelynek modellje ugyancsak a felesége volt. Egész pályafutása alatt festette az aktokat, az ismétlődő témák mindegyre eltérő és változatos képekben jelentkeztek, de a kezdetektől magukon viselték jellegzetes stílusát. „*A ruhátlan női test festése Czöbel művészetében elég nagy szerepet játszik, de különösebb hangsúly nélkül olvad bele a műfajok együttesébe*” – írja Genthon.⁹ Gyakran ugyanazon klasszikus meztelen pózok tűnnek fel, csak a modellek változnak az idők folyamán. A pam-lagon, oldalvást fekvő csupasz női testek először a reneszánszban, majd Goyánál, Ingres-nél, később Manet-nál és a 20. századi modernek-nél is feltűntek, ahogy maga Czöbel is többször (pl. *Fekvő női akt*, 1907; *Műterem*, 1920-as évek; *Fekvő női akt*, 1930-as évek) a saját felfogásában újraértelmezte azokat. További visszatérő akt-típusai a könyöklő vagy a karjukat a fejük tetején összekulcsoló félaktok, melyek gyakran olyan közeli képkivágatban vannak, hogy gyakorlatilag megszűnik a háttér, az alak egybeolvad vele (pl.

Könyöklő akt, 1928; *A múzsa*, 1930; *Félakt piros kendőben*, 1935). Ez a szándékolt elbizonytalanító megoldás a Czöbel-művek jellegzetes sajátossága. Egyfelől arra bizonyíték, hogy a látvány csupán egy kiindulópont számára, másfelől Czöbel művészetfilozófiájának példázata, amennyiben ezzel a gesztussal beinvitálja a nézőt a kép legbelsőbb, legtitkosabb rétegeibe.

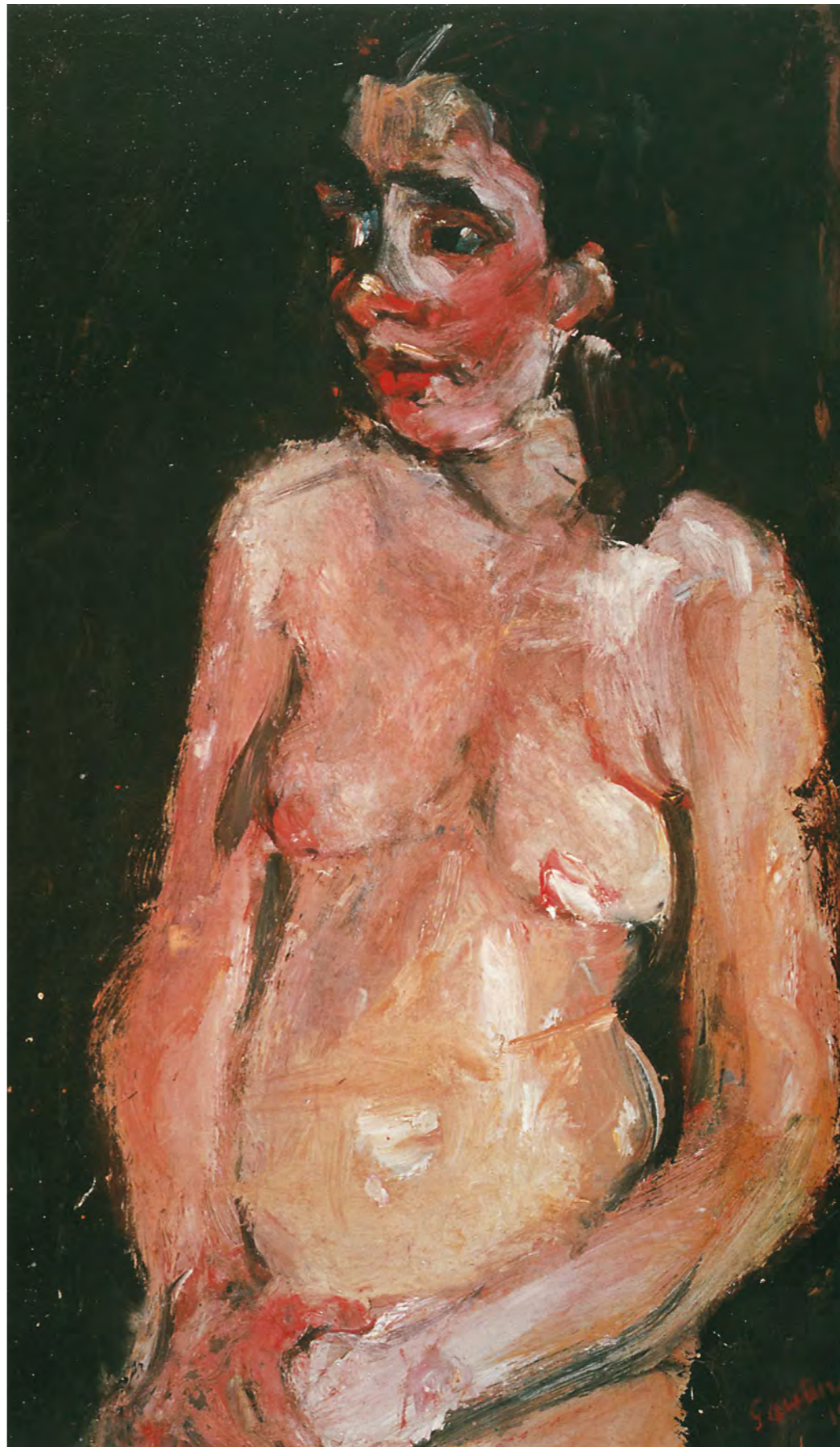
Az aktokon belül kiemelt szerepet kapnak Czöbelnél a tükrös-, valamint (a fürdés utáni), drapériás ülő akt-kompozíciók. Előbbi a valós és virtuális tér ábrázolásának érdekes játéka, utóbbi egy klasszikusabb, a szem számára ismerősebb tematika, főleg a 19. századi francia festészet kedvelte. A meztelen nőket rendszerint hétköznapi tisztálkodásuk, szépítkezésük közben, nézőnek háttal ábrázolták (pl. fésülködés, törölközés). Czöbel mindig modell alapján dolgozott, de soha sem számított, hogy ki van előtte, mivel az egyéni karaktereket, majdnem a legvégső-kig eltüntette. Jellemzően a „barnákat” szerette, modelljeinek többsége sötét hajú, ellenben nem az érdekli, hogy milyenek, azok jellemének visszaadására sem törekszik, jellemzően úgy viseltetik irántuk, mintha bábuk lennének. Még a hollandiai időszakban, Czöbel megfestette az *Akt piros turbánnal* (1910-es vagy 1920-as évek) című olajfestményét, melyről maga később többször is állította, hogy egy élettelen próbababa volt akkor segítségére. Noha ez egy kivételes eset lehetett az életműben, jelzi azt is, hogy viszonyul a festő a tárgyához. Tulajdonaként, amit maga a saját művészi koncepciója szerint vél alakíthatónak. Czöbel szereti a női testet, de nem jobban, mint bármi mást, amely céltáblája lesz. Valóban, egész munkásságát áthatja valami rendkívüli maszkulinitás, durva színei, ecsetkezelése, vonalvezetése miatt. Festészete, ugyanakkor rendkívül érzéki, gondoskodó, képeinek „*pompás festői burkolatát is az emberi érzület hatja át. [...] ragyogó mestere az érzelmesen, hevesen járó ecsetnek, de alkotó ereje a legszedítőbb festői viharzás közben sem szóródik szét a felületen*”.¹⁰

Az intimitás egy újabb foka jelenik meg második feleségét ábrázoló képeinél. A festő megérkezett. Végre nyugalomra és hű társra talált (ne feledjük, első felesége soha sem mondott le hivatásáért Czöbel miatt), a sok évtizedes ádáz munka beérett. Mária ábrázoló festményein, a

modell vonásai jobban kivehetőek, vagy ismerős hajviselete lehet segítségünkre a beazonosításban. A *Hátakt* Czöbel érett korszakának egyik legszebb, legérzékibb műve. A mélyről jövő színharmóniák, a komód vöröse és a sötét-kék drapéria egymás komplementerei, köztük a világos-rózsaszínből tónusaiban tűnik elő Mária buja pöre háta, semmilyen külső fényforrás nem szükséges megvilágításához, a színek magukban izzanak. Bár a kontúrvonalak kevésbé erősek és látványosak, mint annak előtte, de továbbra is fontos szerepük van, hol kiemelnek vagy határolnak, hol érzékien olvadnak bele a kompozícióba. A festő nem törekszik a szoba belsejének bemutatására, az alak környezetében csupán a vörös komódot lehet felismerni a vázával, a szék támláját, illetve a jobb sarokban, talán egy feje tetejére állított zöld könyv fekszik. Lehet, hogy a festő épp meglátott valamit, és arra kérte olvasó feleségét, hogy rögvest üljön neki modellt. Nehéz megállapítani, hogy hol érnek a falak véget és meddig tart a tér. Mindez a pasztózus barnássárgákkal, kékkel, vörösökkel és fel-felvillanó lilás-fehér foltokkal teremti meg a meleg atmoszférát és érzékiséget, amelyet a festmény áraszt magából.

A *Hátakt* jelentőségét növeli biztos provenienciája, későbbi sorsa, valamint, hogy bemutatták mind az 1959-es velencei biennálén, mind pedig az 1971-ben megnyílt, nagyszabású Czöbel életmű-kiállításon a Múcsarnokban. Azóta, nincsen olyan kiadvány, amelyben ne kapna helyet magyarországi korszakának egyik legcsodálatosabb chef d’oeuvre-je. Az olajfestmény első ismert tulajdonosa egy jómódú, zsidó textilkereskedő család sarja, Seiden Gusztáv, akinek neve és személye több helyen feltűnik a 20. század első felének viharos magyar történelmében.

Seiden figyelme a művészetek felé először mint gyakorló amatőr fotográfus fordult, számtalan megjelenése is volt itthoni és külföldi magazinokban, rendkívül sikeres és ismert volt e területen a harmincas években. 1937-ben kötött házasságot Szántó Piroska festővel. A frigy ugyan rövid ideig tartott, de döntően meghatározta Seiden modern művészetek felé fordulását és ízlését. Felesége révén ugyanebben az évben ismerte meg Szentendrén a Vajda házaspárt, Czöbel Bélát vagy Barta Évát (aki a mellettük lévő szobában lakott). Vajda Júlia szerint Seiden volt férje „*első és utolsó vásárlója*”, később pedig

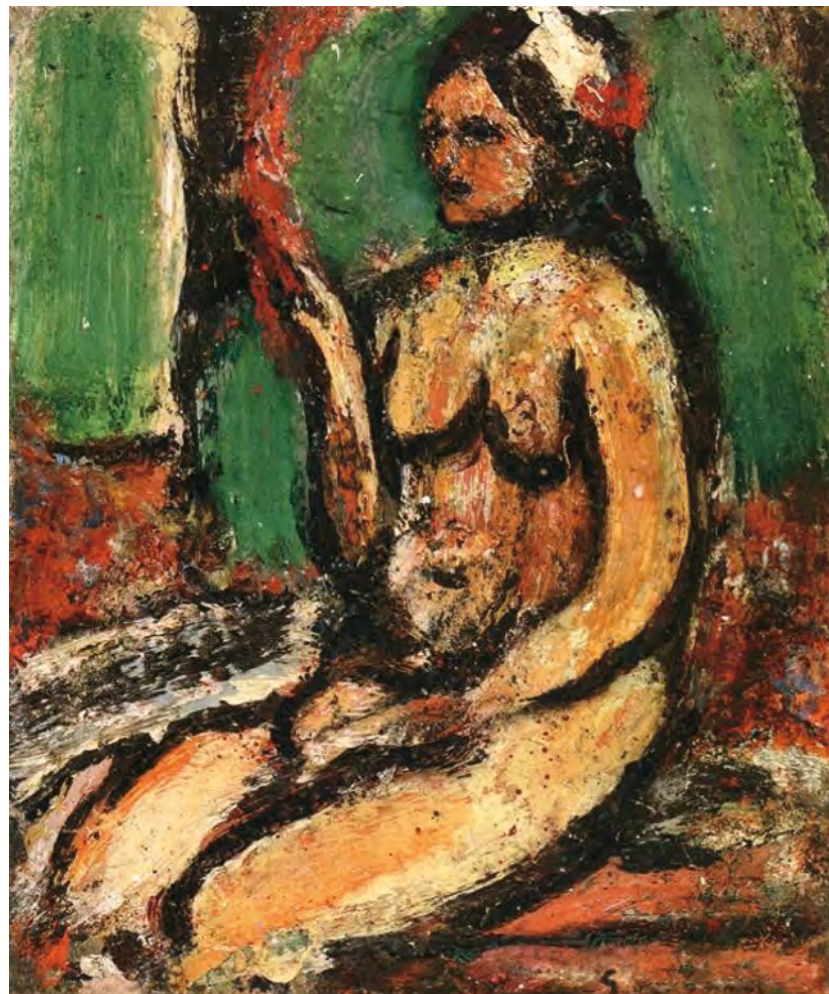
3. Chaim Soutine: Női akt, 1933 körül, magántulajdon

az ő műteremlakásában (Szép u. 5.) tartották meg Vajda Lajos második tárlatát 1940 áprilisában. A későbbi években Seiden számos művésznak adott lehetőséget bemutatkozásra kiállítótermeiben.¹¹

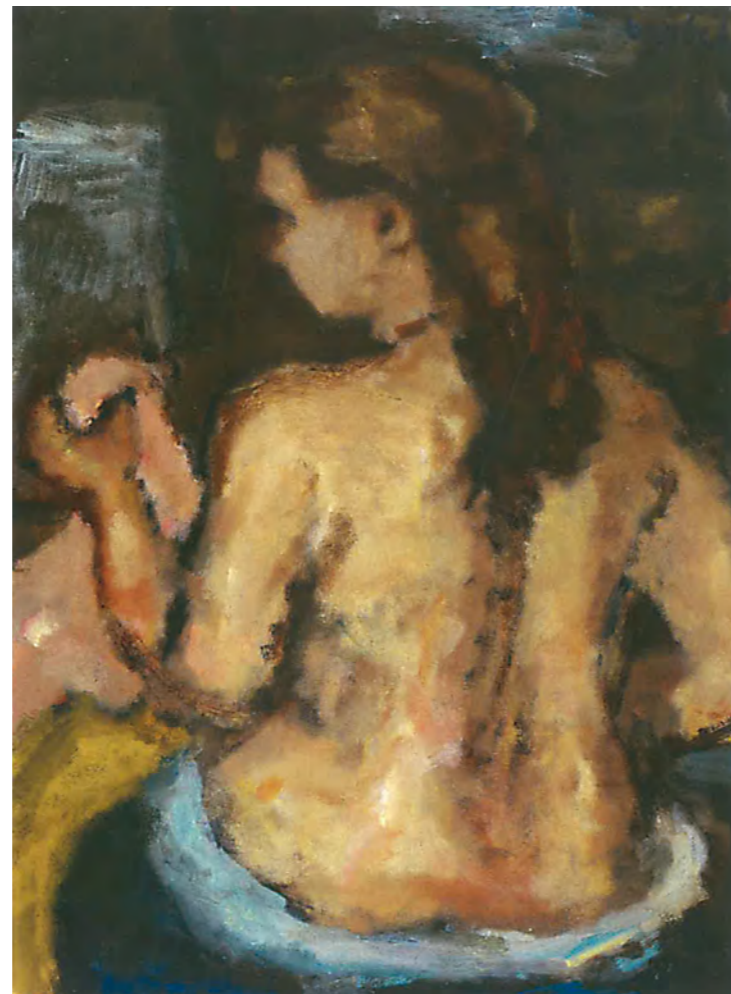
Seiden Gusztáv és Czöbel között nemcsak baráti-, hanem munkakapcsolat is volt. Erre utal, hogy a festő megfestette Seiden második feleségének, Tessának a portréját 1945-ben. Nagyjából ugyanebben az időben kötöttek szerződést is, ami kötelezte a festőt arra, hogy egy éven át csak Seidenen keresztül adjon el képeket, cserébe ő pedig vállalta, hogy minden felajánlott darabot átvesz a művésztől. Seiden úgy választotta ki az alkotókat és műveiket, akiket képviselt, mintha a saját gyűjteményébe válogatta volna őket, ennél fogva sokat megtartott magának. Kollektója azonban szüntelen mozgásban volt, mivel folyamatosan jobb és jobb darabokra cserélte le a már meglévőket. Magángyűjteményében Czöbelen kívül többek között Rippl-Rónai, Gulácsy Lajos, Kernstok Károly, Derkovits Gyula és Nagy Balogh János művei szerepeltek.

Miután a családi céget elvették, a műkereskedés pedig megszűnt Magyarországon, Seiden úgy döntött, hogy elhagyja az országot 1957-ben. Mivel hivatalosan csak 25 darab festmény kivételét engedélyezték, gyűjteményének nagyobb hányadától meg kellett válnia, kisebb részét sógorának, Rózsahegyi Györgynek ajándékozta. Seiden Gusztáv Londonban telepedett le és a belvárosban nyitott egy jól működő műkereskedést.¹² Seiden több Czöbel képet magával vitt (többek között felesége portréját) Angliába, ezek közül jó néhányat később a Czöbel Múzeumnak ajándékozott.

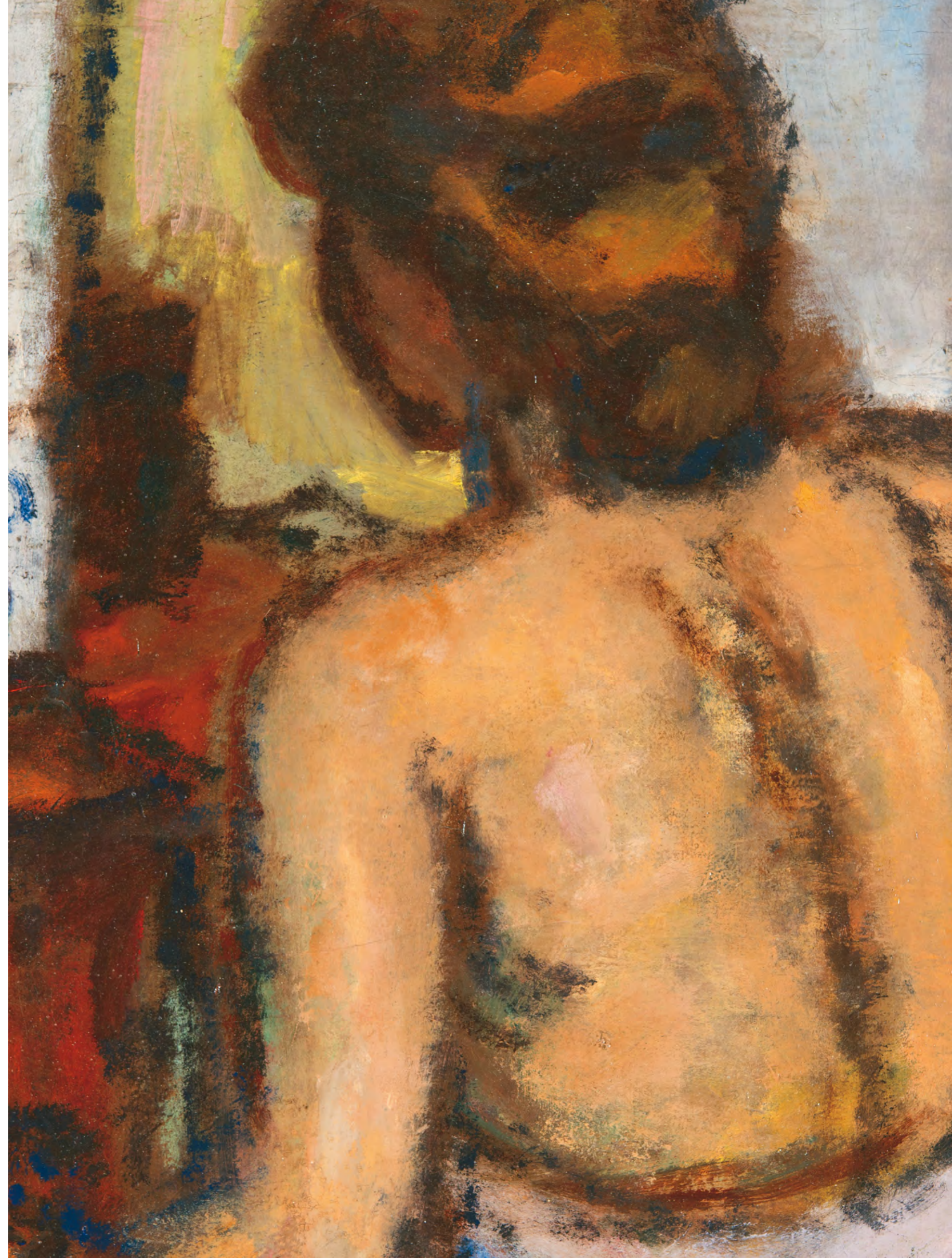
A *Hátaktot* viszont védetté nyilvánították, így nem hagyhatta el az országot, hanem Seiden sógoránál volt a kilencvenes évekig. Czöbel azon kiváltságosok közé tartozhatott, akik a II. világháború után is szabadon utazhattak, és nem utolsó sorban külföldön kiállíthattak. Meglátogatta 1947-ben Braque-ot, Matisse-t és erről itthon egy cikkben is tudósított.¹³ Még a francia fővárosban tartózkodott, amikor az elsők között megkapta a Kossuth-díjat 1948-ban, és még ugyanebben az évben képviselte Magyarországot a wroclawi Értelmi-ségi Világkongresszuson Déry Tibor és Vedres Márk mellett.¹⁴ A Szentendrén dolgozó, közel

4. Georges Rouault: Kis akt magántulajdon

5. Czöbel Béla: Női hátakt, 1950 magántulajdon

félszáz festő szinte mindegyike hosszabb-rövidebb időt töltött Párizsban vagy más európai művészeti központban (pl. Barcsay, Diener Dénes, Kmetty, Korniss, Perlrott), de a határok lezárásával megszűntek virágzó kapcsolataik. Így a teleket Párizsban töltő Czöbel és felesége voltak azok, akik számukra az összekötő kapcsot jelentették a Nyugattal: „*Nem változott semmi, Párizs mozdulatlan a nagy mozgásban* – üzenté haza 1951 őszén Modok – *az első kép, amit látnunk, egy kis Renoir volt valamelyik kirakatban, és délelőtt '900-as évek sanzonjait énekelték az ablakunk alatt az utcai énekesek. Béla ráismert, mert 1903-ban is ezek a nóták jártak*”¹⁵ Az efféle hírek-nél a szentendreiek összeültek, és együtt élték meg e történeteket, mintha ők is ott lettek volna.

Czöbel Magyarországra költözése és halála között 18 külföldi kiállítása volt. A legtöbb Párizsban, a Zak Galériában 1952 és 1964 között hétszer rendeztek számára tárlatot, de bemutatkozott többek között még Genfben, Amszterdamban, Chicagóban és Tokióban is. A Szentend-

rén festett műveket felcsavarva, a művész saját kezűleg vitte ki vonattal, jelentős részüket a Zak Galériának katalógusai reprodukálták. Ez a bő tízéves együttműködés Czöbel számára nagyon fontos állomás volt, mert így továbbra is cikkeztek róla, a francia közönség figyelemmel kísérte tárlatait. A kiállítások szövegeit gyakran régi jó barátok írták, mint Braque vagy A. Dunoyer de Segonzac. A Velencei Biennálén 1958-ban egész termet szenteltek Czöbelnek, ahol a *Múzsza*, a *Törökvölgy Szentendrén* mellett az 1941-ben készült *Hátaktot* is láthatta a közönség. A tárlat sikerét jelzi, hogy az olasz köztársasági elnök hosszú látogatást tett a pavilonban.

Czöbel volt az első magyar festőművész, akinek már életében múzeumot szenteltek. A gyűjtemény anyagához maga Czöbel és lánya, Lisa is hozzájárultak. A tárlat több évtizedekig változatlan maradt, egészen a legutóbbi időkig, amikor is az elmúlt évek kutatási eredményei alapján újrendezték, külföldi kollektiókból származó alkotásokkal kiegészítették.

JEGYZETEK:

1. Frank János: Czöbel kortársunk. In: Budapest 21. évf. 11. sz. (1983), 26.
2. Genthon István: Czöbel. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1961. 9.
3. Lyka Károly: Festészetünk a két világháború között. Corvina Könyvkiadó, Budapest, 1983.
4. idézi: Frank János: Czöbel kortársunk. In: Budapest 21. évf. 11. sz. (1983), 25.
5. Kállai Ernő: Czöbel Béla. In: Ars Una I/5 (Berlin), 178.
6. Gráber Margit: Emlékezések könyve. Gondolat, Budapest, 1991, 32.
7. Bálint Endre: Hazugságok naplója. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1972, 198.
8. Ámos Imre: Napló, versek, vázlatkönyvek, levelezőlapok. Közreadja: Egri Mária, Múlt és Jövő, Budapest, 2003, 41.
9. Genthon István: Czöbel. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1961.
10. Kállai Ernő: Czöbel Béla művészete. In: Magyar Művészet 13. évf. (1937), 266.
11. erről ld részletesen: Majoros Valéria: Seiden Gusztáv, a fotóművész, műkereskedő és műgyűjtő. In: Ars Hungarica 1984/2., 239-254.
12. i.m. 246-251.
13. Színház, 1947. okt. 7.
14. Kratochvíl Mimi: Czöbel Béla érett korszaka 1925-1976. In: Czöbel. Egy francia magyar. Kiállítás-katalógus. Ferenczy Múzeum, Szentendre, 2014. május 30. – augusztus 31., 172-173.
15. idézi: Török Katalin: Czöbel helye és szerepe a háború utáni Szentendrén. In: Artmagazin 2014/10., 31.

FÖLDES LÉNA